

Uspostava Uprave pomorstva u Crnoj Gori

Kap. Dinko Franetović, Split

Crna Gora je od XV. vijeka bila potisnuta sa Skadarskog jezera i svog Primorja, jer su vladike i knjaževi vodili trajnu borbu. Napokon, članom 28¹ Berlinskog ugovora 1878. dobila je proširenje teritorija na jezeru, a članom 29² na Primorju Bar³ s njegovim područjem. Godine 1880. mjesto Plava i Gusinja, dobila je Ulcinj sa područjem do Bojane. Tako je poslije duge godina stupila na more u red drugih pomorskih država. Ona je na Primorju trebala da sve iz nova uspostavlja: luke, lučke urede, svjetionike, balisažu, brodarska društva i ostalo.

Po oslobođenju 1878. Crnogorsko Primorje i crnogorsko područje Skadarskog jezera u pomorskom i brodarskom pogledu potpalo je pod kompetenciju Ministarstva unutrašnjih djela na Cetinju. Ministar vojvoda Mašo ing.

Vrbica je odmah poradio da pri Ministarstvu osnuje jedno odjeljenje za pomorske i brodarske poslove. Vaso Paprenica iz Risna 1879. bio je postavljen pri Kapetanstvu na Pristanu za pomoćnika kapetana luka, o čemu će kasnije biti govora. God. 1880. u svibnju on je Vrbici odgovorio na njegovo pismo. Iz odgovora izlazi, da je vojvoda Vrbica naredio Paprenici, kad je bio kod njega na Cetinju, da ga izvijesti, koji bi bili njegovi zahtjevi u slučaju, da ga kod njega premjesti. Piše, da će drago-voljno stajati na usluzi, i da će primiti zvanje, koje mu on odredi, samo ako isto bude sposoban vršiti. Paprenica traži, da mu crnogorska vlada dade jedan priličan stan na Cetinju za njega i njegovu obitelj, dopunsku plaću od 600 talijera u srebru u mjesečnoj isplati kao i dosada,

te da mu isplati putne troškove od Pristana do Cetinja. Iz pisma Paprenice dade se zaključiti, da je vojvoda Vrbica već 1880. imao uspostaviti pomorsko odjeljenje i htio postaviti Paprenicu za upravitelja. Godine 1880. Paprenica se teško razbolio i otišao kući u Risan, gdje je 26. I. 1881. umro. Smrt Paprenice je spriječila zamisao vojvode Vrbice.

Poslije smrti Paprenice knjaz Nikola je tražio jednu osobu njegovog povjerenja za vođenje poslova pomorstva i brodarstva. Kapetan Slavko Đurković iz Risna, poslije rusko-turskog rata 1878., došao je pod Pristan sa parobrodom »Sv. Đorđe«, ruske dobrovoljne flote. Istim parobrodom se povratio u Odesu, a potom na poziv knjaza Nikole stupio je u crnogorsku pomorsku službu. Godine 1882. pri Ministarstvu unutrašnjih djela na Cetinju uspostavljena je »Knjaževska crnogorska kancelarija pomorskog odjeljenja, kraće Kancelarija pomorskog odjeljenja, a za upravitelja je bio postavljen kap. Đurković. On je bio svestrano naobražen i poznao je nekoliko stranih jezika. Za vođenje pomorskih poslova bio je potpuno spreman. On je više puta odlazio u inostranstvo radi kupovanja parobroda i knjaževih jahta. U Odesi je od ruske vlade preuzeo parobrod »Jaroslav« (2.600 t. nos.), koji je plovio pod crnogorskom zastavom 1890.—95., na kojem je zapovijedao njegov brat Andro. Kada je knjaz odlazio na putovanje, on je većinom zapovijedao jahtom i knjaza svuda pratio. Polovinom 1891. naziv Kancelarije promijenio se u »Knjaževska crnogorska uprava pomorstva«, kraće Uprava pomorstva.

Knjaz Nikola je bio autokrat, zbog čega je dolazio u sukob sa svim ljudima od vrijednosti, koje je postepeno otudio od sebe. Njegovi najbolji prijatelji, vojvode i junaci, koji su mu pomagali da u ratovima s Turcima stekne glas, bili su kasnije sa njime u svađi (Milanov, Poletić, Vukalović, P. Pavlović, Vrbica i drugi). S knjazom se tako isto nijesu slagali ni naučenjaci i umjetnici, koji su dolazili u Crnu Goru (M. Jovanović, Matavulj, Kostić, Bukovac i drugi). To se dogodilo i s kap. Đurkovićem. I on je sa knjazom došao u sukob s razloga, koji nam nijesu točno poznati. Kapetana Đurkovića već 1892. nalazimo u Jošici »na raspoloženju«. Po traženju Uprave pomorstva u Cetinju on i dalje daje potrebite upute u pomorskoj službi. God. 1893. Ministarstvo unutrašnjih djela u Cetinju traži u Jošici od Đurkovića neka na službena razjašnjenja. On u odgovoru, među ostalim, piše, da je po najvišoj zapovijedi Njegovog Visočanstva Gospodara Upravu pomorstva predao 10. studenog gosp. Đurkoviću. Ministarstvo unutrašnjih djela u Cetinju šalje kap. Đurkoviću u Bijelju aktivnu plaću 1893.—98. God. 1899. šalje mu u Bijelju prvu penziju (»Gospodinsku« 1. V. - 31. VIII.) — fjorina 169.37. Ovime je kap. Đurković 1. svibnja 1899. penzioniran, čime je prestala njegova aktivna služba u crnogorskoj Upravi pomorstva. Po traženju Ministarstva unutrašnjih djela on i dalje daje potrebite upute u pomorstvu i odlazi na službena putovanja. U državnom budžetu Crne Gore 1907.—1914. kap. S. Đurković se nalazi kao penzioner Crne Gore sa 1.026 kruna godišnje penzije, koju prima u Bijeloj. On je umro u Jošici 14. VII. 1920. (s. k.) Njegov brat kap. Andro Đurković, koji je preuzeo Upravu pomorstva, bio je ujedno i zapovjednik crnogorskog parobroda »Jaroslav«. On nije dugo upravljao Upravom pomorstva, pošto je umro u Risnu 11. IV. 1895. (s. k.). Od 1893. do 1896. Ivanišević Risto Nikov bio je tajnik Uprave pomorstva na Cetinju. Umro je u 24-toj godini života 7. II. 1896. (s. k.).

Još prije uspostave Kancelarije pomorskog odjeljenja Ministarstvo unutrašnjih djela je živo radilo na uspostavi lučke vlasti na Primorju. Ovo se pitanje prvenstveno imalo riješiti, pošto je bilo povezano članom 29 Berlinskog ugovora 1878. Austro-Ugarska je imala na Crnogorskom Primorju sprovesti odredbe alineja 5, 6, 8 i 9 člana 29, koje se odnose na pomorstvo. Između

Austro-Ugarske i Crne Gore po pitanju tumačenja sprovođenja čl. 29 je uslijedilo 1879.—80. usmeno pregovaranje i veoma živa diplomatska prepiska. Njezina diplomacija je odredbe člana 29 tumačila na svoj način i korist.

Austro-Ugarski ministar resident Thömmel na Cetinju je već 12. III. 1879. dostavio Ministarstvu inostranih djela na Cetinju, zbirku zakona i pomorskih propisa, važećih u Dalmaciji, radi sprovođenja na Crnogorskom Primorju. Potom je dostavila Crnoj Gori prijedlog projekta za uređenje sprovođenja čl. 29. Osim odredaba u alinejama 5, 6, 8 i 9, ona je predložila, da se na Pristanu uspostavi zajednička austro-ugarsko-crnogorska Lučka kapetanija. Osim toga, da jedan delegat Pomorske vlade iz Trsta ima pravo pregleda iste. Crna Gora je odmah u početku odbila uspostavu zajedničke Lučke kapetanije, kao i pregled iste po delegatu Pomorske vlade iz Trsta.

Ona je odgovorila svojim protuprojektom od 20. V. 1879. slijedećim točkama: za organizaciju pomorske službe na Primorju da će primijeniti pomorsko zakonodavstvo, važeće u Dalmaciji. Po knjaževskoj vladi bit će uspostavljena Lučka kapetanija na Pristanu prema propisima običajnim u Dalmaciji. U slučaju karantine za brodove i teret poduzet će propisane zdravstvene mjere. Austro-ugarska vlada stavit će joj, u slučaju potrebe, na raspolaganje lazaret u Meljinama. Crna Gora će uspostaviti svjetionik na rtu Volovici iste vrste i veličine, kao što je bio pod Turskom. Po analogiji zakona, važećih u Dalmaciji, odobrit će isključivo crnogorskim podanicima pravo vijanja trgovačke zastave Crne Gore.

Austro-Ugarska je 21. V. 1879. dostavila crnogorskoj vladi drugi prijedlog projekta, koji sadržava odredbe alineje 8 i 9 čl. 29. Crna Gora će u Baru uspostaviti Lučku kapetaniju i strogo se držati pomorskih zakona, važećih u Dalmaciji. Osim onog, što se nalazi u crnogorskom protuprojektu, nadodala je: Analogne odredbe, važeće u Dalmaciji, reguliraju također u Crnoj Gori zapovijedanje i posade crnogorskih brodova uopće. Lučka kapetanija u Baru, izricat će presude kao prvomolbeni ured u privatnim pitanjima pomorsko-trgovačkog prava uz sudjelovanje dvaju pomoćnih sudaca Crnogoraca prema zakonskim odredbama, važećim u Dalmaciji. Kod slučaja, koji prelazi kompetenciju Lučke kapetanije kao prvomolbene vlasti, sud u Kotoru će, na traženje ovoga, djelovati kao drugomolbena i zadnja instanca.

Kasnije je Austro-Ugarska još tražila na Pristanu jedno skladište za držanje ugljena za svoje lagane strazarske brodove.

Crna Gora je notom od 16. VIII. 1879. odgovorila ministru Thömmelu, u kojoj piše, da je Austro-Ugarska vlada podnijela dva prijedloga projekta, po kojima su se vodili dugi prijateljski pregovori. Drugim prijedlogom projekta traži eksteritorijalnost kapetana barskog pristaništa, koji bi joj dao pravo suradnje da sudi pomorske i zdravstvene parnice na teritoriju knjaževine. Svako strano miješanje po ovoj točki u pomorskoj administraciji Crne Gore, koja isključivo njoj pripada, okrnjilo bi joj suverenitet i nezavisnost na Primorju, što joj je priznato Berlinskim ugovorom.

Ona će objaviti, kroz kratko vrijeme, kao svoje propise, pomorsko zakonodavstvo, važeće u Dalmaciji. Ako se ubuduće pokaže potreba izmjene ovih zakona, Crna Gora računa na dobre savjete austro-ugarske vlade. Šef pomorske administracije bit će izabran među najboljim i najsposobnijim ekspertima. Za sada knjaževska vlada moli austro-ugarsku vladu, da izvoli odrediti jednog dalmatinskog činovnika na ovom položaju, koji će biti u crnogorskoj službi. Knjaževska vlada, koja prima na sebe jednu dužnost, znat će primijeniti pomorske zakone, koje će objaviti. Ona stavlja Austro-Ugarskoj državi na raspolaganje jedan ili više skladišta na Pristanu za drža-

nje ugljena. Na rtu Volovici uspostaviti će svjetionik, o kojemu se govori u projektima.

Austro-ugarska vlada je 25. IX. 1879. uputila jednu depešu ministru Thömmelu kao odgovor na crnogorsku notu od 16. VIII. 1879. U depeši odstupa od uspostave zajedničke Lučke kapetanije. U istoj stoji, da je prijedlogom projekta o organizaciji pomorske službe na Pristanu, ona bila daleko od pomisli da ugrozi suverenitet i nezavisnost knjaževine. Naprotiv, u projektu je izraženo dobro raspoloženje, da se pod izvjesnim uslovima odreče od vršenja pomorske i zdravstvene policije lažanim strazarskim brodovima, a da se organizuje jedna zajednička Lučka kapetanija. U istoj bi Crna Gora imala ista prava, kao i Austro-Ugarska. Pošto je Crna Gora spremna usvojiti pomorsko zakonodavstvo, važeće u Dalmaciji, to ona treba da ubuduće usvaja i promjene zakona. U pomorskoj trgovini i plovidbi nastaju mnogobrojne promjene, prema kojima se i pomorsko zakonodavstvo mora popunjavati. Promjene pomorskih zakona, koji koriste Dalmaciji, koristit će i Crnoj Gori.

Austro-ugarska vlada je proučila notu knjaževske vlade od 16. VIII. 1879. i naredila ministru Thömmelu, da sadržaj depeše odmah stavi do znanja crnogorskoj vladi, pa ako ona želi, da joj dade i prijepis iste. Nada se, da će na snovu principa iznijetih u depeši biti postignut sporazum po predmetu. Ministra Thömmela opunomoćuje, da preuzme potrebno za sporazum sa crnogorskom vladom.

Poslije ove depeše slijedile su još druge note s jedne i druge strane. Ministar Thömmel 17. I. 1880. uputio je knjazu Nikoli jednu notu. On piše, da je prilikom zadnjeg boravka u Beču izvijestio vladu o uređenju vršenja pomorske i zdravstvene policije na Pristanu i duž crnogorske obale. Od knjaza Nikole traži jednu izjavu, da luka Pristan i njezino područje ne će postati utočište strancima slabo naklonjenim prema Austro-Ugarskoj i da će voditi računa o njezinim interesima, te će prihvatiti periodičnu inspekciju Lučke kapetanije na Pristanu po jednom delegatu austro-ugarske Pomorske vlade iz Trsta, na pr. 4 puta godišnje, koja će biti diplomatskim putem najavljena.

Knjaz Nikola je na ovu notu odgovorio pismom od 20. I. 1880., u kojem je ponovio traženu deklaraciju, koju je već u pismu od 30. XI. 1879. učinio. Osim toga saglasan je o uslovnoj predaji prava knjaževskom Kapetanu barske luke, da vrši pomorsko-zdravstvenu policiju, koja je ustupljena Austro-Ugarskoj sa 8-om alinejom čl. 29; da povremenu inspekciju Kapetanstva luke vrši delegat Pomorske vlade iz Trsta. Usvaja pomorsko-zdravstvene zakone, važeće u Dalmaciji, kao i one, koji će se ubuduće izdavati, ali razumije se, gotov ih je usvojiti, ukoliko ovo usvajanje tih zakona ne bude nanosilo štete interesima Crne Gore. Pomorsko zakonodavstvo, koje će se usvojiti, bit će obnarodovano po crnogorskoj vladi. Knjaz na koncu piše, da želi, da se ovo pitanje konačno riješi.

Neko vrijeme poslije ovog knjaževog pisma, između Austro-Ugarske i Crne Gore je učinjen ugovor po pitanju sprovođenja čl. 29. Ugovorom je ustanovljeno, da na upravi Kapetanstva lukâ na Pristavu mora biti jedan lučki kapetan, austro-ugarski državljanin. Dodjeljivanjem Ulcinja 1880. Crnoj Gori, ovo njezino pravo proteglo se i na upravu luke u Ulcinju. Ministar Thömmel je 25. VIII. 1880. ponovno crnogorskoj vladi dostavio zbirku zakona i pomorskih propisa, važećih u Dalmaciji. U vezi ugovora izražena je pismena instrukcija za pregled Kapetanstva lukâ. Iz nje izlazi, da je delegat Pomorske vlade iz Trsta imao pravo pregleda cjelokupnog djelovanja iste. Delegat je poslije pregleda morao sastaviti izvještaj u dvostrukom, koji je Pomorska vlada u Trstu slala Ministarstvu trgovine, ovo Ministarstvu vanjskih poslova, koje je jedan primjerak izvještaja prosljeđivao knjažev-

skoj crnogorskoj vladi. Prvi pregled Kapetanstva lukâ učinjen je 15. IX. 1880. od jednog delegata Pomorske vlade iz Trsta. Kasnije je pregled Kapetanstva lukâ na Pristanu i Uprave luke u Ulcinju vršio Natale Ebner od Ebenthall, ministarski tajnik pri Pomorskoj vladi u Trstu.

Austro-ugarska vlada svojim tumačenjem sporovadnja čl. 29 nastojala je, da što više zahvati u crnogorsku pomorsku administraciju. To se vidi i po prijedlogu uspostave zajedničke Lučke kapetanije, koju je jedan delegat Pomorske vlade iz Trsta imao nadzirati. Predlagala je, da sud u Kotoru u crnogorskim privatnim pomorsko-trgovačkim poslovima sudi kao drugomolbena vlast po zakonima važećim u Dalmaciji. Ovo je značilo okrnjivanje crnogorskog suvereniteta. Ona je predložila i točku: da će crnogorska vlada odobriti isključivo crnogorskim državljanima pravo vijanja pomorsko-trgovačke zastave Crne Gore. Bojala se, da pod crnogorskom zastavom ne budu upisani brodovi stranih državljana i da Crna Gora odjednom ne otvori veliku trgovačku flotu. Naknadno je dodala: analogne odredbe važeće u Dalmaciji reguliraju također u Crnoj Gori pitanje zapovjedanja i posade crnogorskih brodova uopće. Ovim je htjela preduzeti da zapovjednici i posada ne budu na crnogorskim brodovima strani državljanin. Tražila je skladište ugljena na Pristanu, koje joj nije bilo potrebno, jer je skladište imala u Meljinama. Pod Pristan je rijetko kada lijepo vrijeme, da bi se ugljen mogao krcati. Nijedan njezin strazarski brod nije kretao iz Boke Kotorske do Bokane bez ugljena. Na Pristanu je postojao njezin vicekonsulat, koji je vodio računa o njezinim interesima.

U toku pregovora tumačenja čl. 29. a nakon što je Crna Gora odbila uspostavljanje zajedničke Lučke kapetanije, ona se požurila i koncem 1879. na Pristanu otvorila »Pomorsko poglavarstvo«. O tome je obavijestila sva strana diplomatska predstavništva na Cetinju. Poslije kratkog vremena naziv Pomorsko poglavarstvo promijenila je u »Knjaževsko crnogorsko Kapetanstvo lukâ i pomorske zdravstvenosti«, kraće Kapetanstvo lukâ. Knjaz Nikola je na upravu Kapetanstva lukâ postavio Antuna Zakariju iz Dubrovnika. On je na tom položaju ostao sve do 1901., kada ga je zamijenio Aleksandar Zambelli, austrijski državljanin, koji je dotada bio na lučkom uredu u Ulcinju. Vaso Paprenica, kapetan duge plovidbe, također austrijski državljanin, bio je postavljen za pomoćnika kapetana lukâ. On se u toku 1880. teško razbolio i u Risnu umro 26. I. 1881. Prvi crnogorski piloti na Pristanu, i uopće, bili su: Bratičević Đuro i Gazetić Stanko, oba iz Zalaza poviše Kotora. Oba su bili pomorci po zanatu i svaki je poznao nekoliko stranih jezika. Granice Kapetanstva lukâ su se protezale od rječice Željeznice do uvale Kruči.

Kapetanstvo lukâ je u Trstu naručilo pokućstvo za sobe: knjaževu, kapetana luka, pomoćnika i pilote, kao pečat i zastave. Na Cetinju su tiskani svi potrebni protokoli, registri i tiskanice. Osim toga raspolagalo je Kapetanstvo svim pomorskim zakonima, važećim u Dalmaciji. Kapetanstvo je imalo čamac za uredovnu upotrebu za spasavanje i za vožnju knjaza. U Trstu su bile naručene dvije plutače, od kojih je jedna bila u moru, za koju se obično privezivao poštanski parobrod Lloyd, a druga u rezervi. Pri samoj lučici bila je zgrada za karantinu (13×7 m), u kojoj je bio smješten parni kotao sa spravama za desinfekciju, koji je bio naručen u Trstu za ondašnjih 900 forina. U jednom kraju zgrade bio je stan za dva lučka pilota, koji su bili osposobljeni za vršenje zdravstvene službe. Prema ugovoru s Austro-Ugarskom Crna Gora je imala pravo slati svoje brodove u karantinu u pomorskom lazaretu u Meljinama.

U Trstu je bio naručen propisani fenjer za svjetionik na Volovici. Uz fenjer je bila popravljena kuća, u kojoj je stanovao Kalica Petar, svjetioničar. Kada je Crna Go-

ra izgradila južni gat (40 m) lučice, onda je na njegovoj glavi bilo postavljeno lučko svijetlo.

Godine 1880. u studenome Crna Gora je dobila Ulcinj s područjem do Bojane i tada je u Ulcinju otvorila »Knjaževsku crnogorsku upravu luke i pomorske zdravstvenosti« s područjem pred Upravom, gdje su se ulcinjski jedrenjaci sklanjali pred nevremenom. Crnogorska granica je tekla od ušća Bojane desnom obalom do utoka rječice Medureč u istu. Za upravitelja Uprave luke je bio postavljen Alfred Trceta, crnogorski državljani. Upravi je bio pridijeljen Toni Simoni, isto crnogorski državljani, praktični pilot za pilotiranje brodova na ušću Bojane i rijekom. U Sv. Nikoli bila je izgrađena nova kuća za Upravu na jedan kat s cisternom. Pred Upravom bio je izgrađen drveni most za pristajanje brodova. Bio joj je dodijeljen novi čamac za uredovnu upotrebu.

U isto vrijeme je i u Sv. Nikoli na Bojani otvorena »Knjaževska crnogorska uprava luke i pomorske zdravstvenosti« s područjem pred Upravom, gdje su se ulcinjski jedrenjaci sklanjali pred nevremenom. Crnogorska granica je tekla od ušća Bojane desnom obalom do utoka rječice Medureč u istu. Za upravitelja Uprave luke je bio postavljen Alfred Trceta, crnogorski državljani. Upravi je bio pridijeljen Toni Simoni, isto crnogorski državljani, praktični pilot za pilotiranje brodova na ušću Bojane i rijekom. U Sv. Nikoli bila je izgrađena nova kuća za Upravu na jedan kat s cisternom. Pred Upravom bio je izgrađen drveni most za pristajanje brodova. Bio joj je dodijeljen novi čamac za uredovnu upotrebu.

U uvali Valdanos bio je postavljen jedan službenik, vršilac dužnosti lučke službe, crnogorski podanik. Neda-leko od mora bila je kuća (12×7m) na katu, u kojoj je stanovao lučki službenik. U magazinu je stajala roba, koju je iskrcavao Lloydov parobrod ili koji drugi brod, kad nije mogao u Ulcinju iskrcavati. Kuća je za tursko doba služila za karantinu.

Na rtu Menders je bio uspostavljen svjetionik, do kojeg je bila kuća za svjetioničara. Službu svjetioničara je najprije vršio Knežević Milo, a kasnije Tatar Šako.

Kada je velika poplava 1896. stvorila luku Milenu, u njoj je postavljen jedan stariji službenik, vršilac dužnosti lučke službe, crnogorski državljani. On je ujedno pilotirao brodove na ulazu u luku.

Dužina crnogorske obale od rječice Željeznice do ušća Bojane iznosi 31 Nm. Od ušća desnom obalom Bojane do utoka rječice Medureč u istu iznosi približno 16 km, a nakon proširenja granice (1913), tada thalwegom, od ušća Bojane do točke susreta sa thalwegom potoka Pro-ni Kravarit u Bojanu (piramida A $\frac{1}{2}$ b), ukupno približno 23 km.

Crna Gora na Skadarskom jezeru nije bila uspostavila Kapetaniju pristaništa. Crnogorsko područje jezera je spadalo pod kompetenciju Kapetanstva luka na Pristanu.

Austro-Ugarska se točno pridržavala prava, podanog joj čl. 29. Redovito je vršila nadzor nad crnogorskom obalom, stražarskim laganim brodovima: »Sansego«, »Kerka«, »Möwe« i drugima. Tako isto i pregled Kapetanstva luka na Pristanu i Uprave luke u Ulcinju. Kada se 17. IX. 1880. britanska topovnjača »Helikon« usidрила pred Pristanom, kontrolni brod »Möwe« je istu odmah upozorio na čl. 29. »Helikon« je digao sidro i otišao pred ušće Bojane. God. 1885. u travnju Stanislav Sabić, lučki kapetan u Ulcinju, molio je da bude razriješen dužnosti. Pomorska Kancelarija na Cetinju 30. XI. razriješila ga je dužnosti i na Upravu postavila Trcetu Alfreda, crnogorskog državljanina. Austro-Ugarska Legacija na Cetinju je zbog toga 22. XII. 1885. uputila notu crnogorskom Ministru inostranih djela, u kojoj oštro protestira zbog pre-daje Uprave luke u Ulcinju crnogorskom državljaninu. U noti stoji, da se postupak protiv ugovoru, učinjenom između Austro-Ugarske i Crne Gore, Kancelarija pomorstva je naredila, da se Sabić odmah povrti na svoje mjesto, gdje je ostao do konca prosinca, kada ga je zamijenio kap. Aleksandar Zambelli, austrijski državljani.

Čl. 29. nije bio povoljan za Crnu Goru, pošto joj je kao suverenoj državi nametnut austrijski policijski nadzor nad njezinom obalom i lučkim uređima. Crnogorska vlada je svakom prilikom nastojala da se ukine odred-ba alineje čl. 29, koje su ograničavale puno pravo su-vereniteta Crne Gore. Kada je Austro-Ugarska anektirala Bosnu i Hercegovinu, Crna Gora je protestirala i ujedno izjavila, da ni za nju ne vrijedi više čl. 29. Ona je poradila preko Italije, da Austro-Ugarska i sile pot-pisnice Berlinskog ugovora ukinu čl. 29. Italiji je ovo išlo u prilog zbog koncesije Barskog društva u luci Bar. Talijanski ministar resident na Cetinju N. Squitti, no-tom od travnja 1909. obavijestio je crnogorsku vladu, da se pristankom Austro-Ugarske i sila potpisnica Berlin-skog ugovora ukidaju odredbe alineje 5, 7, 8, 9, 10 i 11 čl. 29, koje su ograničavale puno pravo suvereniteta Crne Gore. Alineja 6 bit će zamijenjena slijedećim tek-stom: Luka Bar mora zadržati karakter trgovačke luke. U njoj se ne smiju izgraditi utvrđenja, koja bi se pre-tvorila u vojničku luku. Crna Gora će se sa svoje strane učiniti deklaraciju: Knjaževska vlada je spremna sa-obraziti se odluci, koja će biti poduzeta po Silama pot-pisnicama po sadržaju čl. 25. 4) Berlinskog ugovora. Ubuduće će održati prijateljske odnose dobrog susjed-stva prema Austro-Ugarskoj vladi.

Crnogorska vlada je istoga dana odgovorila notom ministru N. Squittiju, da pristaje na ukidanje odredaba u navedenim alinejama čl. 29. i ujedno daje tražene de-klaracije. Crna Gora se potom nije bila dužna pridrža-vati odredaba čl. 29. ni ugovora, učinjenog između nje i Austro-Ugarske u pogledu sprovođenja istog člana. Ona je odmah otpustila kap. Aleksandra Zambellija, u Baru, a postavila Boru Djuraškovića, crnogorskog držav-ljanina. Otpustila je u Ulcinju Vicka Damjanovića, a po-stavila Andriju Dedića, crnogorskog državljanina. Na Upravi luke u Sv. Nikoli na Bojani bio je Mičo Djura-nović, crnogorski državljani. Ukidanjem navedenih alineja čl. 29. i otpuštanjem lučkih kapetana austrijskih državljana Crna Gora je na svojoj obali dobila potpuni suverenitet i riješila se Austro-Ugarske kontrole. Ali je kroz to vrijeme sve to više obuhvaćala maha talijan-ska penetracija u luci Bar, na Skadarskom jezeru i u unutrašnjosti.

God. 1909. pod Bar je prva stigla divizija francuskog ratnog brodovlja pod admiralom Piveom, da pozdravi slobodu crnogorskog mora. God. 1910. u veljači pred Bar je stigla talijanska ratna flota s princom d'Abruzz. Ožuj-ka iste godine je stigla pod Bar austrijska, a potom i grčka ratna flota. God. 1911. pod Bar je stigao ruski ratni brod »Kivenec«, koji je dolazak u crnogorske slo-bodne vode pozdravio sa 21 hicem iz topa.

¹⁾ Ovim članom Crna Gora je dobila proširenje teritorija na Skadarskom jezeru prema jugoistoku do crte, koja na sjeveru ide od rječice Plavnice na otočić Tofana na jugu. Granica potom ide preko planine na Jadransko more do uvale Kručii. Pri razgraničenju na terenu Međunarodna komisija granicu je postavila između rječice Zetica i Stanić potoka.

²⁾ Čl. 29. Berlinskog ugovora 1878. glasi: 1. »Bar sa njegovim primorjem dodjeljuje se Crnoj Gori uz slijedeće uslove: 2. Područje, koje se prostire južno od ovog područja prema razgraničenju ovdje određenom, do Bojane, uključivši Ulcinj, bit će povraćeno Turskoj. Općina Spič do sjevernog područja označenog u detaljnom opisu granice, bit će pripojena Dalmaciji. 4. Crna Gora će imati punu i slobodnu plovidbu Bojanom. Ne će biti izgrađena utvrđenja duž toka ove rijeke, iznimkom ona, koja budu potrebna za mjesnu obranu tvrđave Skadar, koja se ne mogu protezati na veću udaljenost od šest kilometara od grada. 5. Crna Gora ne može imati ni ratnih brodova ni ratne zastave. 6. Luka Bar i sve vode

Crne Gore ostaju zatvorene ratnim brodovima svih narodnosti. 7. Utvrđenja položena između jezera i primorja na crnogorskom području bit će porušena i ne mogu nova biti izgrađena u ovoj zoni. 8. Policija pomorska i zdravstvena, koliko u Baru toliko duž obale Crne Gore, bit će vršena po Austro-Ugarskoj posredstvom lažanih stražarskih brodova. 9. Crna Gora će primijeniti pomorsko zakonodavstvo, važeće u Dalmaciji. Sa svoje strane Austro-Ugarska se obvezuje odobriti konsularnu protekciju trgovačkoj zastavi Crne Gore. 10. Crna Gora ima se sporazumjeti s Austro-Ugarskom o pravu izgradnje i održavanja preko novog crnogorskog teritora jednog puta i jedne željeznice. 11. Potpuna sloboda saobraćaja bit će osigurana na ovim putovima«.

³ Bar je varoš 4 km. od obale, koji je čl. 29. Berl. ugovora dodijeljen Crnoj Gori. U ugovoru i luku naziva Bar (Antivari). U ovom napisu, gdje je govor o Berlin-skom ugovoru i diplomatskim notama, svuda za luku

stoji Bar. Dočim područje uz morsku obalu imalo je službeni naziv Pristan. Na gornjoj strani poštanskog pečata stajalo je ćirilicom »Pristan«, a na donjoj latinicom »Pristane«. Neki su na spisima pisali i Pristan Barski i Barski Pristan. Pečat je bio okrugli.

Ministarski savjet 24. IV. 1908. riješio je, da se nova varoš, koja se ima sagraditi uzduž morske obale, zove »Bar«, a sadašnja varoš da se zove »Stari Bar«, a da se ime »Pristan« konačno ukine. Na službenim spisima od 1. VII. 1908. po novom kalendaru pisali su se novi nazivi.

⁴) Čl. 25. Berlinskog ugovora Austro-Ugarskoj je odobrio okupaciju i administraciju Bosne i Hercegovine. Austro-Ugarska je pristala na izmjenu čl. 29., ali je grof Erenthal naredio svom ambasadoru u Rimu, da ne preda Titonu notu o pristanku na izmjenu čl. 29., odnosno Crnogorskog Primorja, prije nego li mu Titoni preda notu o pristanku na ukidanju čl. 25., odnosno Bosne i Hercegovine.